

Október 4.: Assisi Szent Ferenc emlékűnepe

San Damiano keresztje – felhívás a kereszténységhez

Az ikonok csak akkor mozgatnak meg, ha kereső ember szemléli őket. Pusztá falí díszként nem képesek megérinteni az arra elhaladókat”, mondja *Martina Kreidler-Kos*. Talán tényleg kereső voltam, amikor először láttam San Damiano keresztjét. Mert nagyon megérintett. Egyetlen spirituális kép, és végképp egyetlen feszület sem szólított meg soha annyira, mint ez a régi ikonkereszt Itáliából. San Damiano keresztje spirituális forradalmat váltott ki a középkorban. Azután hétszáz évre elsüllyedt. És most egyszer csak ismét itt van – és mint valami új üzenet terjed.

Amikor először álltam a kereszt előtt – egy ökümenikus központ kápolnájában –, nem tudtam mindezt. Azt sem gondoltam volna, hogy ez a kereszt már ilyen régi. Egészen újnak és elevennek tűnt számomra, mintha éppen most festették volna. Eltalált Jézus tekintete: Erről a keresztéről nem a szenvedéstől megtört ember nézett le rám, nem is egy diadalmas hős, hanem olyan valaki, akitől semmi emberi nem idegen. Egy feltámadott ember arca, aki rettenetes sötétségen ment keresztül, s azt magába fogadta. Olyan tekintet, amelynek színe előtt mindennek léteznie szabad, amely zárlatokat old fel, és mélységesen megért. Ha hosszabban szemlélem ezt a képet, az valószínűleg meditáció, talán terápia is.

San Damiano keresztje azonban nem csupán engem érint meg. Az utóbbi két évtizedben szinte robbanásszerűen terjedt el a világban ez a 11. századi ikonkereszt. „Minden méretben ott található számtalan üzletben, pizzériákban, konferenciatermekben és szállodai szobákat díszít, poszterként árusítják, mini kivetlben szuvenírként vásárolják, képeslapként a világ minden országába küldik”, jellemzi *Martina Kreidler-Kos* az assisi helyzetet. „Reprodukciói megtalálhatók a püspöki templomban és a város különböző kápolnáiban. Egyik másolata San Damiano fülhomályos templomte-

rében világít. Az eredeti ma Szent Klára bazilikájának csendes ereklyekápolnájában függ. Alig létezik még olyan ikon, amely világszerte ennyire elterjedt volna minden kultúrában.”

Ez különösen meglepő, ha meggondoljuk, hogy a kép csak néhány évtizede vált ismertté és nyilvánosan hozzáférhetővé. Az a kereszt ugyanis, amelyet Assisi Szent Ferenc 1205 körül talált a San Damianóban, s amely általa a ferences mozgalom őszikönjává vált, már hamarosan Ferenc halála után

eltűnt egy klarissza kolostor szigorú klauzúrájában. A nővérek csak a kápolna egy kis fali nyílásán át mutatták meg közönséges embereknek az ikont. Csak 1953-ban került a kereszt ismét a nyilvánosság fényébe, amikor Assisi Szent Klára, Ferenc egyik kísérője halálának 700. évfordulója alkalmából körmenetben vitték végig a városon. Az ott lakók meghatódtak, és nem akarták visszaengedni a képet a klauzúrába. 1958-tól aztán nyilvánosan kiállították egy oldalkápolnában, de csak 1997-ben került ki vitrinéből, és függ immár szabadon a templom terében.

Miféle kép ez, amely szinte egy évezredet átívelően képes ennyire meghatni az embereket? San Damiano keresztjét afféle „szegények bibliájaként festették” a virágzó középkor olvasni nem tudó emberei számára: az

egész bibliai üzenetet egyetlen táblán foglalták össze. Jézus feltámadottként jelenik meg az üres sír előtt, keresztjének lábánál még ott állnak női és férfi kísérői. Látható a kakas is, amely világgá kukorékolta Péter tagadását. Egészen fönn az eget ábrázolták, Isten kezével és az angyalokkal, akik fölveszik maguk közé Jézust. A méretviszonyok – mint minden ikonon – az ún. „jelentőségi távlat” igazodnak: nagy alakban jelenik meg az ikonon mindaz, ami jelentős, függetlenül attól, hol helyezkedik el a képen.

Szent Ferenc naphimnusza

*Mindenható, fölséges és jóságos Úr,
Tied a dicséret, dicsőség és imádás és minden áldás,
Minden egyedül Téged illet, Fölség,
És nem méltó az ember, hogy nevedet kimondja.
Áldott légy Uram s minden alkotásod,
Legfőképpen urunk-bátyánk a nap,
Aki a nappalt adja és aki ránk deríti a Te világosságodat!
És szép ő és sugárzó, nagy ragyogással ékes a Te képed, Fölséges
Áldjon, Uram, Téged hold nénenk és minden csillaga az égnek!
Őket az égen alkotta kezéd fényesnek, drága szépnek!
Áldjon, Uram, Tégedet szél öcsénk, levegő, felhő, jó és rút idő,
Kik által élteted minden Te alkotásod.
Áldjon, Uram, Tégedet víz hűgünk,
Oly nagyon hasznos ő, oly drága, tiszta és alázatos!
Áldjon, Uram, tűz bátyánk, vele gyújtasz világot éjszakán.
És szép ő és erős, hatalmas és vidám.
Áldjon, Uram, Téged földanya nénenk,
Ki minket hord és enni ad,
És mindennemű gyümölcsöt terem, füveket és színes virágokat.
Áldjon, Uram, Tégedet minden ember,
Ki szerelmedért másnak megbocsát,
És aki tűr gyötrelmet, nyavalyát.
Boldogok, akik túrnek békességgel,
Mert Tőled nyernek majd, Fölséges, koronát.
Áldjon, Uram testvérünk, a testi halál,
Akitől élő ember el nem futhat.
Aki halálos bűnben halnak meg, jaj azoknak!
És boldogok, kik magukat megadták Te szent akaratoznak,
A második halál nem fog fájni azoknak,
Dicsérjétek az Urat és áldjátok,
És mondjátok hálát Neki,
És nagy alázatosan szolgáljátok!*

A festő, aki annak idején bizánci és román képi nyelven mindezt fölvitte a fára, ismeretlen. Az ikonokat ugyanis nem szignálják. Az ikonfestők nem művészeknek tartják magukat, hanem Isten eszközének: kezük által Isten szól a világhoz. Bőjtöléssel és hallgatással hangolódni rá a festésre, és meditatív csöndben hozzák létre a képeket. Az ikonok élénk kifejezőereje fordított perspektívájuk folytán jön létre: az irányvonalak itt nem a kép közepén találkoznak, hanem ellentétes irányban, a szemlélő felé haladnak. Tehát a modern képekkel ellentétben nem belenézünk az ikonba, hanem fordítva, az ikon néz ki a szemlélőre. Aki rátekint, annak az a benyomása, hogy a képen lévő szent őt nézi: „Aki meg akar érteni egy ikont, annak ki

már teljesen romba dől!” Modern teológusok, például *Martina Kreidler-Kos* és *Niklaus Kuster* kétségbe vonják ezt, mivel maga Ferenc sosem említett ilyesmit. Ennek ellenére bizonyára döntő dolog történt itt, miután kapcsolatba került San Damiano ikonjával. Az ikon keresztjén meditálva a posztókereskedő elkényeztetett fia radikális különutassá válik. Kezdeményezőjévé válik annak az anarchikus szegénységi mozgalomnak, amely éles ellentétben él azzal a gazdag társadalommal, amelyből származik, valamint korának hatalomtól megszállott egyházával, és radikálisan megkérdőjelezi ezek életmódját. Hamarosan létrejön a „kisebb testvérek” csoportja, amely semmit sem birtokol, eleinte nincs is szabályzata, rosszul fizetett munkákból, peremcsoportokkal él.

kell tennie magát ennek az üzenetnek”, mondja *Helmut Fischer* ikonfestő.

Pontosan ezt tette Francesco. Egy gazdag assisi üzletember fiaként 1205 körül talált rá erre a keresztre San Damiano félig romba dőlő templomában, amely gyalog mintegy húsz percre van Assisitől. Ferenc addig csak a győzelmes Krisztus, a mennyei trónon ülő imperátor ábrázolásaival találkozott. Korának egyháza hatalmas és gazdag, máglyán égeti el a keresztény kritikusokat és a szegénység által hajszoltakat, keresztes háborúra készül a muszlimok ellen. A tönkrement, a parasztok által félig már elhordott templomban, amelyet mindenekelőtt hajléktalanok és leprások látogatnak, a nyüzsgő fiatalember most rátalál ennek a mezítlás, emberi arcú Jézusnak a képére. S az erre a keresztre vetett pillantással olyan spirituális forradalom kezdődik, amely először magát Ferencet ragadja meg, majd környezetét, s végül az egész középkori Európát.

Francesco egy évig marad San Damiano-ban, ismét felépíti a templomot, az elszegényedett pappal, a hajléktalanokkal és leprásokkal él együtt, újból és újból megáll e keresztikon előtt. Később azt beszéljük majd, hogy hangot hallott a keresztről: „Ferenc, menj, és állítsd helyre házamat, amely, amint látod,

„Ferenc megfosztja varázsától korának társadalmi rendjét”, írja *Martina Kreidler-Kos* és *Niklaus Kuster*. „Ha Isten mindenkinek Atyja, akkor többé nem létezhetnek atyai szerepek az emberek között, nem létezhet alá- és fölérendeltség, nem létezhetnek urak és szolgák, sem tanítók és tanulók, hanem csak radikális testvériség.” A szerzőpáros „akkora radikálitással” látja Ferenc mozgalmában a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget megvalósulni, „amely mögött szellemileg

elmarad majd a francia forradalom”. Ennek a robbanásszerű fejlődésnek a kezdetét még ma is látni lehet Giotto egyik Assisi-beli freskóján: Ferenc a San Damiano-keresztre vetett tekintettel áll a tönkrement templomban. Talán jelent valamit, hogy évszázadok múltán ez a kereszt most felbukkan a süllyesztőből. San Damiano keresztje olyan, mint valami ismertetőjel, felhívás egyszerű, élénken megélt és emberközeli kereszténységre, amely szemkontaktusban marad a mezítlás Jézussal. S ha így nézem a mai egyházat, akkor e kereszt üzenete ismét olyan sürgetőnek tűnik számomra, mint amikor Francesco rátalált San Damiano tönkrement templomában.

Eva Baumann-Lerch

Forrás: Publik-Forum, 2010/14

A hivatkozott könyv: *Martina Kreidler-Kos és Niklaus Kuster: Christus auf Augenhöhe. Das Kreuz von San Damiano.*